

ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਚਉਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਮੂਲ ਪਾਠ) (ਭਾਗ ਤੀਜਾ)

(ਪੈਰ-ਟਿਪਲੀਆਂ : - ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ')

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜੇ ਧਰਮਸਾਲੀ^੧ ਹੋਵੇ, ਸੇ ਕੈਸਾ ਹੋਵੈ? ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨਾ ਹੋਵੈ^੨, ਨਿਰਲੋਭੀ ਹੋਇ, ਨਿਰਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋਵੈ, ਜਤੀ ਸਤੀ ਹੋਵੇ, ਪਰਸੁਆਰਥੀ, ਧਰਿਜੀ, ਉਦਾਰ, ਦਯਾਵਾਨ, ਪਤਵਾਨ, ਤਪੀਆ, ਅਨਿੰਦ, ਰਹਿਤਵਾਨ, ਮਤਸਰ^੩ ਬਿਨਾਂ, ਪੜਦੇ ਕੱਜ, ਸੁਚੇਤ, ਦੇਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ, ਟਹਿਲ ਕਰਿ, ਵੰਡ ਖਾਇ, ਪਰਦੇਸੀ ਸਿਖ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਵਸਤ ਦੀ ਸੁਚੇਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਤਨੈ ਗੁਣ ਹੋਵਣ, ਦਰਦਵੰਦ ਹੋਵੈ, ਸੇ ਧਰਮਸਾਲੀਆ ਹੋਵੈ। ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ, “*ਮੋਹਿ ਨਿਰਗੁਣ ਦਿਚੈ ਥਾਉ ਸੰਤ ਧਰਮਸਾਲੀਐ ॥*”^੪ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਵਾਸੀ ਵਾਲੇ^੫ ਐਸੇ ਸਿਖ ਧਰਮਸਾਲੀਏ ਦੀ ਗੌਰ ਕਰਨ, ਢੰਗ ਸੁਆਰਥ ਵਿਚ ਪਲ ਪਲ ਅਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਧਰਮਸਾਲੀਏ ਦੀ ਸਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਲੀ^੬। ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਜਨਾਨਾ ਘਰ ਨ ਹੋਵੈ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰਿ ਗੁਰੂ ਕੇ

ਸਿਖ ਗਰੀਬ, ਅਰਥੀ, ਭਜਨਵਾਨ ਰਹਿਣ, ਵਿਕਾਰੀ ਨਾਹੀ ਚਾਹੀਐ^੭। ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ, “*ਕਲੀ ਅੰਦਰਿ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਅਉਤਾਰ ॥*”^੮

^੧ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਧਰਮਸਾਲੀਆ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਧਰਮਸਾਲ ਲਈ ਲਫਜ਼ ‘ਗੁਰਦੁਆਰਾ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮਸਾਲੀ ਨੂੰ ‘ਗ੍ਰੰਥੀ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਧਰਮਸਾਲੀ/ਪੂਜਾਰੀ/ਗ੍ਰੰਥੀ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਭਾਈ ਖੁੱਫਾ ਜੀ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਸਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਾਮੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚਲਾ ਲੇਖ ‘ਨਾਰੀ’।

^੩ ਈਰਖਾ। “*ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮਦ ਮਤਸਰ ਇਹ ਅਰਪਿ ਸਗਲ ਦਾਨੁ ਕੀਨਾ ॥ ਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ਹਰਿ ਅਉਖਯੁ ਗੁਰਿ ਦੀਓ ਤਉ ਮਿਲਿਓ ਸਗਲ ਪ੍ਰਥੀਨਾ ॥*” (ਸਾਰਗ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੧੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)।

^੪ ਪਉੜੀ ੩, ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੫੧੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।

^੫ ਨਿਵਾਸੀ, ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤ।

^੬ ਭਾਵ, ਧਰਮਸਾਲੀ/ਗ੍ਰੰਥੀ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਨਿਜੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

^੭ ਭਾਈ ਖੁੱਫਾ ਜੀ, ਇੱਕ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲੀ/ਗ੍ਰੰਥੀ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਵਿਕਾਰੀ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਪਰ-ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਨੌਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਸਨ)। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਵਿਕਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਸਿਖਾਂ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਥੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਬਦ ਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਏ । ਪੀਰ ਮਸੰਦ ਨਾ ਬਣਾਏ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਾਤਾ ਜਾਣੈ, ਬੁਰਾ ਨ ਤੱਕੇ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, (ਸਿਖ ਦੀ) ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਅਦਬ, ਭਾਉ ਕਰੇ, ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਜਾਣੇ । ਜੇ ਸਿਖ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਮੰਦੀ ਨਦਰ ਕਰਿ ਦੇਖੇ, ਸੇ ਗੋ-ਹੰਤਾ ਹੈ, ਸਿਖ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਇਕੈ, ਸਿਖ ਦੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਧਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨ ਤੱਕੇ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜੇ ਅਰਥੀ (ਹੋਵੈ), ਜੇ ਸਿਖ ਦੇ ਘਰੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਸਰੇ, ਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮਾਨ ਜਾਣੈ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨਵਾਂ ਭੋਜਨ, ਫੁਲ, ਫਲ, ਅਨਾਜ ਆਦਿ ਲੈ ਕਰ ਪਹਿਲੇ ਸਿਖ ਦੀ ਰਸਨੀ ਚੜ੍ਹਾਇ ਲਏ, ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਖਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਇਕੈ, ਸਿਖ ਉਪਰਿ ਸੱਟ ਨ ਕਰੇ । ਸਿਖ ਦੇ ਹਤ ਕੀਏ^੯ ਨਰਕ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੁਲ-ਹੱਤਿਆ, ਸੇ ਭਾਰੀ ਹੈ । ਕੈਰਵ^{੧੦} ਗਲੇ, ਇਸੇ ਹਤਿਆ ਕਰਿ । ਇਕ ਗੋਤ੍ਰ ਕੁਲ ਹੈ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਕੁਲ ਹੈ ।^{੧੧}

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਮੁਸੱਦੀ- ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚ ਹੋਵਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭੇ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਮਾਫ਼, ਇਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਹੂੰ ਬਿਨਾ- ਇਕ ਕੰਨਿਆ ਹਤ, ਦੂਜਾ ਭੱਦਲ, ਤੀਜਾ ਬਿਖਿਆ (ਤਮਾਕੂ) । ਇਹ ਨ ਕਰਨ, ਹੋਰ ਕਰਨ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ਾਇ ਲੈਣ ।^{੧੨}

^੯ ਸਲੋਕ, ਮਹਲਾ ੧, ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੫੫੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪੂਰਾ ਸਲੋਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “ਕਲੀ ਅੰਦਰਿ ਨਾਨਕਾ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਅਉਤਾਰੁ ॥ ਪੁਤ੍ਰ ਜਿਨ੍ਹਰਾ ਧੀਆ ਜਿੰਨ੍ਹਰੀ ਜੋਰੁ ਜਿੰਨਾ ਦਾ ਸਿਕਦਾਰੁ ॥ ੧ ॥” ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮਸਾਲੀ/ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ।

^੯ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਣ ਨਾਲ, ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਨਾਲ ।

^{੧੦} ਕੌਰਵ, ਕੁਰੂ-ਵੰਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ । ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਲੜਦਿਆਂ ਬਹੁਤੇ ਕੌਰਵ ਯੋਧੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ । ਦੁਰਯੋਧਨ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਿਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਚਾਰੀਆ ਦ੍ਰੋਣ, ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ, ਕਰਣ, ਅਸ਼ਵਥਾਮਾ ਆਦਿ ਯੋਧੇ ਸਨ । ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਯੁਧਿਸ਼ਠਿਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਯੁਧਿਸ਼ਠਿਰ ਆਦਿ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਅਰਜੁਨ ਦਾ ਵੀਰ ਪੁੱਤਰ ਅਭਿਮੰਨਯੂ ਵੀ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਦੁਰਯੋਧਨ ਆਪਣੇ ੧੦੦ ਭਰਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਇਸੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ । “ਦੁਰਯੋਧਨ ਕਾ ਮਥਿਆ ਮਾਨੁ ॥ (ਭੈਰਉ, ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੧੬੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) । “ਬੂਡਾ ਦੁਰਯੋਧਨੁ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥ (ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੨੨੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) । “ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕੈਰਉ ਕਰਤੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਸੇ ਭਾਈ ॥ ਬਾਰਹ ਜੋਜਨ ਛਤ੍ਰੁ ਚਲੈ ਥਾ ਏਹੀ ਗਿਰਝਨ ਖਾਈ ॥ (ਧਨਾਸਰੀ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੀ, ਪੰਨਾ ੬੯੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ।

^{੧੧} ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਗੁਰੂ-ਗੋਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੋਤ੍ਰ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ।

^{੧੨} ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਏ ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਇ ਬਣੈ, ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਲਾ । ਹੋਂਦੇ ਬਲ ਅਟਕਾਇ ਨ ਕਰੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਸੂਫੀ, ਘੋਰੀ ਨ ਹੋਵੈ ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਪਾਸ ਜੇ ਕੋ ਹਿਤੀਆਂ ਝੁਲਕੈ ਆਵੈ ਸ਼ਰਨ ਗੁਰੂ ਕੀ, ਤਾਂ ਮੇਲਿ ਲੈਲਾ । ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਕੁਰਹਿਤੀਏ ਧਾੜੀਏ ਦਾ ਧੜਾ ਨ ਕਰਨ । ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ, “*ਮਿਥਿਆ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਧੜੇ ਬਹਿ ਪਾਵੈ*”^{੧੩}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਸਰਦਾਰ ਹੋਵੈ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੋਵੈ, ਮੁਸੱਦੀ ਹੋਵੈ, ਆਪਣੇ ਲੰਗਰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਸਿਖ ਰਖੇ । ਹੁਕਈ, ਟੋਪੀਆ, ਭਾਦਲੀ, ਚੋਰ, ਯਾਰ, ਜੁਏਬਾਜ਼, ਕੁਰਹਿਤੀਆ ਨਾ ਰਖੇ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਬੇਮੁਖੀਆ ਨਾ ਹੋਵੈ, ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮੂੰਹ ਨ ਫੇਰੇ । ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ, “*ਮੁਹਿ ਫੇਰਿਐ ਮੁਹ ਜੁਠਾ ਹੋਇ*”^{੧੪}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਲੰਗਰ ਗੋਰੇ ਨਾ ਬਾਲੇ, ਲੱਕੜੀਆਂ ਬਾਲੇ । ਜੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨਾ ਹੋਵਨ, ਤਾਂ ਭੀ ਇਕ ਅੱਧ ਲਕੜੀ ਰਖੇ ।

^{੧੩} ਆਸਾ, ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ ੩੬੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ 'ਪਦਮ' ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਤ ਪੁਸਤਕ 'ਰਹਿਤਨਾਮੇ' ਵਿੱਚ “ਬਹਿ ਪਾਵੈ” ਦੀ ਥਾਂ “ਬਹੁ ਪਕਾਏ” ਪਾਠ ਦਰਜ ਹੈ । ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “*ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਘਰੁ ੨ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਕਿਸ ਹੀ ਧੜਾ ਕੀਆ ਮਿਤ੍ਰੁ ਸੁਤ ਨਾਲਿ ਭਾਈ ॥ ਕਿਸ ਹੀ ਧੜਾ ਕੀਆ ਕੁੜਮ ਸਕੇ ਨਾਲਿ ਜਵਾਈ ॥ ਕਿਸ ਹੀ ਧੜਾ ਕੀਆ ਸਿਕਦਾਰ ਚਉਧਰੀ ਨਾਲਿ ਆਪਣੇ ਸੁਆਈ ॥ ਹਮਾਰਾ ਧੜਾ ਹਰਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ ੧ ॥ ਹਮ ਹਰਿ ਸਿਉ ਧੜਾ ਕੀਆ ਮੇਰੀ ਹਰਿ ਟੇਕ ॥ ਮੈਂ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਪਖੁ ਧੜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹਉ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਅਸੰਖ ਅਨੇਕ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਨੁ ਸਿਉ ਧੜੇ ਕਰਹਿ ਸੇ ਜਾਹਿ ॥ ਝੁਠੁ ਧੜੇ ਕਰਿ ਪਛੋਤਾਹਿ ॥ ਬਿਰੁ ਨ ਰਹਹਿ ਮਨਿ ਖੇਟੁ ਕਮਾਹਿ ॥ ਹਮ ਹਰਿ ਸਿਉ ਧੜਾ ਕੀਆ ਜਿਸ ਕਾ ਕੋਈ ਸਮਰਥੁ ਨਾਹਿ ॥ ੨ ॥ ਏਹ ਸਭਿ ਧੜੇ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਸਾਰੀ ॥ ਮਾਇਆ ਕਉ ਲੁਝਹਿ ਗਾਵਾਰੀ ॥ ਜਨਮਿ ਮਰਹਿ ਜੂਐ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ॥ ਹਮਰੈ ਹਰਿ ਧੜਾ ਜਿ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਭੁ ਸਵਾਰੀ ॥ ੩ ॥ ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਧੜੇ ਪੰਚ ਚੋਰ ਝਗੜਾਏ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ਵਧਾਏ ॥ ਜਿਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲਾਏ ॥ ਹਮਰਾ ਹਰਿ ਧੜਾ ਜਿਨਿ ਏਹ ਧੜੇ ਸਭਿ ਗਵਾਏ ॥ ੪ ॥ ਮਿਥਿਆ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਧੜੇ ਬਹਿ ਪਾਵੈ ॥ ਪਰਾਇਆ ਛਿਦ੍ਰੁ ਅਟਕਲੈ ਆਪਣਾ ਅਹੰਕਾਰੁ ਵਧਾਵੈ ॥ ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਤੈਸਾ ਖਾਵੈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਾ ਹਰਿ ਧੜਾ ਧਰਮੁ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਜਿਣਿ ਆਵੈ ॥ ੫ ॥ ੨ ॥ ੫੪ ॥*

^{੧੪} ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੧੨੪੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪੂਰਾ ਸਲੋਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “*ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਜੁਠਿ ਨ ਰਾਗੀ ਜੁਠਿ ਨ ਵੇਦੀ ॥ ਜੁਠਿ ਨ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੀ ਭੇਦੀ ॥ ਜੁਠਿ ਨ ਅੰਨੀ ਜੁਠਿ ਨ ਨਾਈ ॥ ਜੁਠਿ ਨ ਮੀਰੁ ਵਰਿਐ ਸਭ ਥਾਈ ॥ ਜੁਠਿ ਨ ਧਰਤੀ ਜੁਠਿ ਨ ਪਾਣੀ ॥ ਜੁਠਿ ਨ ਪਉਣੈ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਗੁਰਿਆ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਮੁਹਿ ਫੇਰਿਐ ਮੁਹ ਜੁਠਾ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥*

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਬਿਨਾਂ ਨ ਹੋਵੈ । ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ, “ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਗੀਣਸ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪ੍ਰਿਗੰਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸਟਲਹ ॥ ਕੂਕਰਹ ਸੂਕਰਹ ਗਰਧਭਹ ਕਾਕਹ ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ ॥”^{੧੫} ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪਾਹੁਲ ਲਏ ਜੁੜੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਏ ਤੇੜੀਂ । ਸੇਵਕੀ, ਟਹਿਲ ਭਾਉ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਦਾ ਰਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜਾਤੇ ਪਛਾਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਵਰਤੇ, ਨਾ ਵਿਸਾਹੁ ਕਰੇ । ਸੁਚੇਤ ਰਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਾਹੁਲ ਦੇਵਣ ਲਗੇ, ਤਾਂ ਗੁਰਦੀਖਿਆ ਦੀ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਹੈ, ਪੰਜ ਚੂਲੇ ਰਸਨੀਂ ਚੜ੍ਹਾਏ, ਪੰਜ ਸੀਸ, ਨੇਤ੍ਰੀਂ । 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥' ਬੁਲਾਏ । ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੈ । ਪਾਹੁਲ ਦੇਵਣ ਵਾਲਾ ਸਿਖ ਕਾਮੀ, ਕ੍ਰੋਧੀ, ਮਾਨੀ, ਵਿਕਾਰੀ ਨ ਹੋਵੈ । ਰਹਿਤਵਾਨ ਹੋਵੈ । ਆਪ ਗੁਰੂ ਨ ਸਦਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੈ । ਦੋ ਵਕਤ ਕੰਘਾ ਹੋਵੈ । ਧੋਵੈ ਦਹੀਂ ਨਾਲ, ਮੈਲਾ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਏ, ਜੀਉਨ ਪਵਣੇ ਦੇਵੇ । ਸੁਚੇਤ ਰਹੈ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਕੇਸ ਮੁਹਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਿਖੀ ਦੀ ਜਾਣੇ । ਜੇ ਪਾਹੁਲ ਬਿਨਾ ਰਖੇ, ਸੋ ਭੰਡ ਭਗਤੀਆ ਜਾਣਨਾ ਨਿਗੁਰਾ । ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਚਤੁਰਾਈ ਸਭ ਝੂਠੀ । ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ, “ਜਿਉ ਨਿਗੁਰਾ ਬਹੁ ਬਾਤਾ ਜਾਣੈ, ਓਹ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਹੈ ਭ੍ਰਸਟੀ ॥”^{੧੬}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜੇੜ ਮੇਲ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਏ । ਜੇ ਰੁੱਠਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਮਨਾਇ ਲੈਣਾ । ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੇਣ । ਭਾਉ ਕਰਨ, ਮਾਨ ਕਰਨ, ਮਾਨ ਛੱਡਣ । ਵਾਸੀ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਮਿਲਣਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ । ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਨੂੰ ਗਇਆਂ ਚਾਰ ਨਫੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਸਬਦ ਪੜ੍ਹਾਂ ਅਰੁ ਸੁਨਣਾ, ਦੂਜੀ ਸਿਖੀ ਪਛਾਣ ਅਰੁ ਮਰਮੀ, ਤੀਜੀ ਸਿਖੀ ਰਹਿਤ-ਬੁਧਿ ਆਂਵਦੀ ਹੈ, ਚੌਥੇ ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤਿ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਬੈਠੇ । ਪੰਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਾ ਬੈਠੇ । ਦੋ ਘਾਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨ, ਅੱਗੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਇਕੇ ਪਿਛਲੇ ਦਾ ਮਾਨ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਅਪਣਾ ਵਧਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਸਿਧੇ ਕਰਿ ਰਖੇ, ਤਾਂ ਜੁ ਮਾਨ ਨ ਵਧੇ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਚੰਗਾ ਕੋਈ ਸਰਦਾਰ ਬਣਿਆ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ

^{੧੫} ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੩੫੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{੧੬} ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ ੫੨੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸੁੰਦਰਿ ਹੈ ਨਕਟੀ ॥ ਜਿਉ ਖੇਸੁਆ ਕੇ ਘਰਿ ਪੂਤੁ ਜਮਤੁ ਹੈ ਤਿਸੁ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ਹੈ ਯੁਕਟੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਨਾਹਿ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਤੇ ਬਿਗੜ ਰੂਪ ਬੇਰਕਟੀ ॥ ਜਿਉ ਨਿਗੁਰਾ ਬਹੁ ਬਾਤਾ ਜਾਣੈ ਓਹ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਹੈ ਭ੍ਰਸਟੀ ॥ ੧ ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਦਇਆਲੁ ਹੋਆ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਿਨਾ ਸਾਧ ਜਨਾ ਪਗ ਚਕਟੀ ॥ ਨਾਨਕ ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਛੈ ਛੁਕਟੀ ॥ ੨ ॥ ੬ ॥”

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰੇ । ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ, “*ਟਹਲ ਮਹਲ ਤਾ ਕੇ ਮਿਲੈ, ਜਾ ਕਉ ਸਾਧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ*
॥^{੧੭}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਨਾਰੀ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਾ ਕਰੈ ।^{੧੮}

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਰਥੀ ਮਿਲੇ, ਅਥਵਾ ਪਰਚੇ ਵਾਲਾ ਹੋਂਦੇ ਬਲ ਬਸਤ੍ਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪੁਆਇ ਦੇਵੈ । ਕੇਸੀ ਨੁਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ ਨ ਕਰੇ, ਤੇ ਜੁਆ ਨ ਖੇਡੇ^{੧੯} । ਸਾਖ, “*ਚੋਰ ਯਾਰ ਜੁਆਰ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀਐ* ॥^{੨੦}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੋਵੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਨਮੁਖ ਰਹੇ ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ । ਸਾਖ, “*ਇਨਿ ਦੁਬਿਧਾ ਘਰ ਬਹੁਤੇ ਗਾਲੇ* ।^{੨੧}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਂਵਦਾ ਗੱਲਾਂ ਨ ਕਰੈ । ਉਪਰਿ ਖੁੱਕਾਂ ਪਉਂਦੀਆਂ ਹੈਨਿ । ਗਿਲਾਨਿ ਨ ਹੋਵੈ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਅਥਵਾ ਸਿਖਣੀ ਆਟਾ ਗੁੰਨੁਦੀ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਂਵਦੀ, ਹੱਥ ਧੋਇ ਲਵੈ । ਪਿੰਡਾ ਖੁਰਕੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਹੱਥ ਧੋ ਲਏ । ਨਹੁੰ ਵੱਡੇ ਨ ਰਖੇ । ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਂਵਦੀ ।

^{੧੭} ਪਉੜੀ ੨੭, ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੨੫੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪੂਰੀ ਪਉੜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “*ਪਉੜੀ ॥ ਟਹਲ ਕਰਹੁ ਤਉ ਏਕ ਕੀ ਜਾ ਤੇ ਬ੍ਰਿਥਾ ਨ ਕੋਇ ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੁਖਿ ਹੀਐ ਬਸੈ ਜੋ ਚਾਹੁ ਸੋ ਹੋਇ ॥ ਟਹਲ ਮਹਲ ਤਾ ਕਉ ਮਿਲੈ ਜਾ ਕਉ ਸਾਧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਤਉ ਬਸੈ ਜਉ ਆਪਨ ਹੋਹਿ ਦਇਆਲ ॥ ਟੋਹੇ ਟਾਹੇ ਬਹੁ ਭਵਨ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸੁਖ ਨਾਹਿ ॥ ਟਲਹਿ ਜਾਮ ਕੇ ਦੂਤ ਤਿਹੁ ਜੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਸਮਾਹਿ ॥ ਬਾਰਿ ਬਾਰਿ ਜਾਉ ਸੰਤ ਸਦਕੇ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸੇ ਕਰਿ ਕੇ ॥ ੨੭ ॥*

^{੧੮} ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚਲਾ ਲੇਖ ‘ਨਾਰੀ’ ।

^{੧੯} “*ਨਿੰਦਾ ਜੁਆ ਹਿਰੈ ਜੁ ਮਾਲ । ਮਹਾਂ ਦੁਖਾਵਹਿ ਤਿਸ ਕੇ ਕਾਲ ।*” (‘ਤਨਖਾਹਨਾਮਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ’) । “*ਪਰਨਾਰੀ ਜੁਆ ਅਸਤ ਚੋਰੀ ਮਦਰਾ ਜਾਨ । ਪਾਂਚ ਐਥ ਯੇ ਜਗਤ ਮੇ, ਤਜੈ ਸੁ ਸਿੰਘ ਸੁਜਾਨ ।*” (‘ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ’) ।

^{੨੦} ਪਉੜੀ ੨੧, ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੨੮੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{੨੧} ਮਾਰੂ, ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੦੨੯, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ‘ਪਦਮ’ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ‘ਦੁਬਿਧਾ’ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ‘ਮਾਇਆ’ ਪਾਠ ਦਰਜ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਕਾਢੇ ਬੈਠਕੇ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਸੋਚ ਕਰੇ, ਪੰਜ-ਇਸਨਾਨਾ ਕਰੇ । ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਉਲਾਦ ਨੂੰ ਮੰਨੇ ^{੨੨}। ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾਗ੍ਰਾ ਨੂੰ ਮੰਨੇ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਟਹਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨੇ । ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਮੰਨੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਵੰਦ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਨੇ ਅਰੁ ਪੂਜੇ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਕਿਤੇ ਕਾਰਜ ਜਾਏ-ਦੇਸ ਅਥਵਾ ਪਰਦੇਸ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਟੁਰੇ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਦੇਸੋਂ ਪਰਦੇਸੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਅਥਵਾ ਦੂਰੋਂ ਘਰਿ ਆਵੈ, ਪਹਿਲੇ ਧਰਮਸਾਲੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕੈ । ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤਿ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਹੱਥ ਜੁੜਾਇ ਲਏ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਤੀਰਥ ਜਾਏ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਇ, ਹੋਂਦੇ ਬਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਾਨ ਨ ਖਾਏ । ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖਵਾਏ । ਵਿਕਾਰ ਚਿਤਵੈ ਨਾ, ਨਾ ਕਰੈ । ਘਰ ਆਵੈ, ਯਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਸਿਖ ਨੂੰ ਹੱਥ ਧੁਆਏ, “*ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ॥ ਜੇ ਕੇ ਪਾਵੈ ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ ॥*”^{੨੩} ਤਿਲ ਕਾ ਮਣ ਹੋਂਦਾ ਹੈ । ਦਾਨ ਕਰੇ, ਜੋ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੇ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਜੋ ਅਰਥੀ ਆਵੈ, ਤਿਸ ਕਾ ਅਰਥ ਪੂਰਾ ਕਰੇ । ਅਰੁ ਜੋ ਨਾਲਿ ਤਿਨਾਂ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਵਨਿ, ਤਾਂ ਯਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਸਤਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ, ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮਾਨ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਾਈ ਗੱਲ ਵਧ ਕੇ ਨਾ ਕਰੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਸ਼ਬਦ-ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਚਰਚਾ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰੈ, ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੈ, ਨਾ ਸੁਣੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੰਦ-ਵਾਕੀ^{੨੪} ਨਾ ਹੋਵੈ, “*ਜਿਤੁ ਬੋਲਿਐ ਪਤਿ ਪਾਈਐ ਸੋ ਬੋਲਿਆ ਪਰਵਾਣੁ ॥*”^{੨੫}

^{੨੨} ਮੀਠੇ, ਧੀਰਮੱਲੀਏ, ਰਾਮਰਾਈਏ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੀ ਸਨ । ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਗੁਰੂ-ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੱਡਭਾਗੀ ਹੈ । ਹੋਰਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਸਤੇ 'ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਪੰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੀਠੇ, ਧੀਰਮੱਲੀਏ ਤੇ ਰਾਮਰਾਈਏ ਆਦਿਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ । ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਇਸ ਕਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੈ ।

^{੨੩} ਜਪੁ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੪, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{੨੪} ਗੰਦੇ ਵਾਕ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ, ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਭਰੇ ਬੋਲ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ । ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਸ਼ੋਭਨੀਕ ਵਾਕ ਬੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਉੱਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਗੰਦ-ਵਾਕੀਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ । ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰੇ, ਭਾਂਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਥਿਤ ਸੰਤ-ਭੇਖ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਏ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਰਜਿਕ ਘਾਟ ਇਸਨਾਨ ਨ ਕਰੈ ।^{੨੬}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਭਜਨਵਾਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਦਾ ਖਾਏ । ਜਿਸ ਦੀ ਚਾਹ ਰਹੇ, ਸੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਪੁਰ ਕਰਿ ਭਾਂਡਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੇ ਅੰਨ ਮਾਨੁਖ ਕਾ ਅਹਾਰ ਭਾਂਡਾ ਭਰ ਲੈਣਾ । ਅਤੇ ਜੇ ਵਧੀਕ ਸੇ ਸਮਾਨ ਪਸ਼ੁਆਂ ਦਾ ਅਹਾਰ, ਬੁੱਧਿ ਨੂੰ ਅਛਾਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਦੁੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਭੁੱਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਗ ਪਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਕੀਰਤਨ ਸ਼ਬਦ ਸੋਹਿਲਾ^{੨੭} ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਵੈਂ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਕਾਰਜ, ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਕੰਮ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਏ, ਜੋ ਰਹਿਤ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਖੇ ।^{੨੮}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਹੋਂਦੇ ਬਲ ਧੌੜੀ ਦੇ ਬੋਕੇ^{੨੯} ਪਾਲੀ ਨਾ ਪੀਐ, ਨਾ ਤੁਰਕ ਕੇ ਪਾਸੋਂ ਜਲ ਪੀਐ^{੩੦} ।

^{੨੬} ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{੨੭} 'ਰਜਿਕ ਘਾਟ ਇਸਨਾਨ ਕਰਨਾ' ਇੱਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ 'ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਨਾ' ।

^{੨੮} ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ 'ਸੋਹਿਲਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੨ ਅਤੇ ੧੩ ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹੈ । ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੁਖਾਸਨ ਦੌਰਾਨ 'ਸੋਹਿਲਾ' ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਲਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ' ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

^{੨੯} ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਥਾਂਈ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਦੌਰਾਨ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਕੰਮ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਸਨ/ਹਨ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪਾਲੀ ਢੇਲ ਦਾ ਕੰਮ 'ਝਿਉਰ' ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉੱਚੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖਤਰੀ ਆਦਿ) ਵਿੱਚ ਕਈ ਕੰਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਭੋਜਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਕੰਮ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਪੇਸ਼ਾ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਭਾਵ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਸੋਈਏ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਸੋਈਆ ਹੀ ਬਣਦਾ ਸੀ ਤੇ ਝਿਉਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪਾਲੀ ਹੀ ਢੋਂਦਾ ਸੀ । (ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਸੋਈਏ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਭੋਜਨ ਉੱਚੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) । ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਰਹਿਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇ ਰਾਤੇ-ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਦਲ ਲਏ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਸੋਈਆ ਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਰਸੋਈਏ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਝਿਉਰ ਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਾਲੀ ਹੀ ਢੋਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਉੱਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੈਦਿਕ ਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਰਸੋਈਏ ਆਦਿ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਸੋਈਏ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੀ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਲਈ ਲਾਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਜੋ 'ਰਹਿਤ ਗੁਰੂ ਕੀ' ਰੱਖਦਾ ਸੀ । ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਾਉ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਸਭ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸਲਈ ਇਸ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਦਾ ਇੰਨਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਦਇਆ ਪਾਲੇ, ਸਰਬਤ ਉਪਰਿ । ਪਰ ਜਿਸ ਦਇਆ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਿਕਲੈ, ਸੇ ਨਾ ਕਰੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਨੀਚ ਕਰਮ ਨਾ ਸਿਖੇ । ਕੁਸੰਗਤਿ ਨਾ ਕਰੇ^{੩੧} । ਜੜ੍ਹ ਅਚੇਤ^{੩੨} ਨਾ ਹੋਵੈ । ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਨਾ ਜਾਣੇ । ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸੋਧੇ, ਅਰਥ ਵੀਚਾਰੇ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜੇ ਉਦਾਸੀ^{੩੩} ਕਰੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਦੇਖੇ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜੇ ਬਚਨ ਕਰੇ, ਮਿਠਾ ਮਿਠਾ ਕਰੇ^{੩੪}, ਕੌੜਾ ਨ ਕਰੈ । ਰਿਦਾ ਨਾ ਦੁਖਾਇ। ਸਾਖ, “*ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਤਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ*”^{੩੫}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੈ । ਜੇ ਧਨਵਾਨ ਹੋਵੈ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੈ । ਦੁਸ਼ਟ ਨਾਲ, ਤੌਤੇ^{੩੬} ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਨਾ ਕਰੈ । ਧੀਰਜ ਦੀ ਚਰਚਾ, ਸਾ ਚਰਚਾ । ਕਾਗ-ਚਰਚਾ ਨਾ ਕਰੈ ।

^{੨੯} ਚਮੜੇ ਦਾ ਡੋਲ, ਮਸ਼ਕ । ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਖੂਹਾਂ ‘ਤੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਡੋਲ ਆਦਿ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ ਪੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਣੀ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਵੀ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ, ਜਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵੀ ਮਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਿੱਤਲ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਭਾਰੇ ਬਰਤਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮਸ਼ਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਸਾਨ ਸੀ । ਇਸ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਹੋਂਦੇ ਬਲ’ ਜਾਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਚਮੜੇ ਦੇ ਡੋਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੀਤਾ ਜਾਏ । ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸਾਇਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਚਮੜੇ ਦਾ ਡੋਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ, ਜਾਂ ਕਿਸ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਚਮੜੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਥੋਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੀਤੇ ਜਮਾਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ।

^{੩੦} ਦੇਖੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚਲਾ ਲੇਖ ‘ਤੁਰਕ’ ।

^{੩੧} ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ, “*ਕੁਸੰਗਤਿ ਬਹਿ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਦੁਖੇ ਦੁਖੁ ਕਮਾਇਆ*” (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੦੬੮) ।

^{੩੨} ਮੂਰਖ, ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ। “*ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਅਚੇਤੁ ਹੈ ਸਭ ਬਧੀ ਜਮਕਾਲਿ*” (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ ੩੦), “*ਨਰ ਅਚੇਤ ਪਾਪ ਤੇ ਡਰੁ ਰੇ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਗਲ ਭੈ ਭੰਜਨ ਸਰਨਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਪੁਰੁ ਰੇ*” (ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯, ਪੰਨਾ ੨੨੦), “*ਅਚੇਤ ਮੂੜਾ ਨ ਜਾਣੰਤ ਘਟੰਤ ਸਾਸਾ ਨਿਤ ਪ੍ਰਤੇ*” (ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੩੫੯), “*ਮੂਲੁ ਸਮਾਲੁਹੁ ਅਚੇਤ ਗਵਾਰਾ ॥ ਇਤਨੇ ਕਉ ਤੁਮੁ ਕਿਆ ਗਰਥੇ*” (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੩੭੪) ।

^{੩੩} ਉਪਰਾਮਤਾ, ਤਿਆਗ, ਧਾਰਮਿਕ ਯਾਤਰਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਲਈ ‘ਉਦਾਸੀ’ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

^{੩੪} “*ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ*” (ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੧, ਵਾਰ ਆਸਾ, ਪੰਨਾ ੪੭੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ।

^{੩੫} ਸਲੋਕ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ੧੨੯, ਪੰਨਾ ੧੩੮੪, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪਾਹੁਲ ਲਏ, ਤਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹੇ, ਭਜਨਵਾਨ, ਬੁਧਿਮਾਨ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਲਏ । ਕਾਲਾ, ਗੰਜਾ, ਕੋੜਾ ਨਾ ਹੋਵੈ । ਗੰਦ-ਵਾਕੀਆ, ਅਲਦਾੜੀਆ, ਬਦ-ਕਰਮੀ, ਚੋਰ, ਯਾਰ, ਜੁਆਰੀ, ਵਿਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜਿਸ ਕੇ ਹਾਥੋਂ ਗੁਰਦੀਖਿਆ ਲਈਦੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਕੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਹਿਸਾਬ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ । ਤਾਂ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਪਾਸੋਂ ਦੀਖਿਆ ਲਏ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਧਨਵਾਨ ਹੋਵੈ, ਗਰੀਬ ਹੋਵੈ, ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਲਿ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੇ । ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਵਲਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਦੇਖੇ । ਜੇ ਬੀਤੀ ਕਿਤਨੀ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿਤਨੀ ? ਚਾਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇਹ ਦੀਆਂ ਹਨ- ਬਾਲ, ਜੁਆਨੀ, ਬ੍ਰਿਧਾ ਤੇ ਮਿਰਤਕ । ਤਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਜੀਵਣ ਦਾ ਕਿਆ ਹੈ ?

ਅਰੁ ਭਾਉ-ਮੁਹੱਬਤ ਸਮਾਂ ਪਾਇਕੇ ਘਟ ਜਾਇਗੀ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਮਿਲਦਾ ਮੇਲ ਕਰੇ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਵੈ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਪ੍ਰਸਾਦ ਖਾਂਦਾ, ਦਾਨ ਦੇਂਦਾ, ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾ ਕਰੇ । ਕ੍ਰੋਧ ਚੰਡਾਲ^{੩੭} ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਹੀਂ ਕਰਨੀ^{੩੮} । ਸਾਖ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦, “ਧਰਮ ਜਿਉ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਭਰਮ ਸੁਭੱਧ ਤੇ ਚੰਡਿ ਕੇ ਜੁੱਧ ਤੇ ਦੈਤ ਪਰਾਨੇ ॥^{੩੯}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਭਲੇ ਸਿਖ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰੈ, ਜਿਸ ਕੇ ਸੰਗਿ ਭਾਉ-ਪ੍ਰੀਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਇ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਸ਼ਬਦ ਬਾਲੀ ਚਰਚਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕਰੈ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛੈ ਅਰੁ ਸੁਣੈ । ਸਾਖ, “ਵਿਣੁ ਗਾਹਕ ਗੁਣ ਵੇਚੀਐ ਤਉ ਗੁਣੁ ਸਹਿਯੋ ਜਾਇ ॥^{੪੦} ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ, ਤਿਸ ਦਾ ਫਲ ਏਹੁ ਹੈ, “ਗੁਣ ਕਾ ਗਾਹਕੁ ਜੇ ਮਿਲੈ, ਤਉ ਗੁਣੁ ਲਾਖ ਵਿਕਾਇ ॥^{੪੧}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੀ ਚਰਚਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ, ਗੈਰ ਨਾਲ ਨ ਕਰੇ । ਸਾਖ: - 'ਪਰ ਘਰ ਜਾਇ ਨ ਕੀਜੈ ਕਥਾ । ਏਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਹੈ ਮਥਾ ।'

^{੩੬} ਕੌੜਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ, “ਇਕਿ ਤਤੇ ਇਕਿ ਬੋਲਨਿ ਮਿਠੇ ॥” (ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੧੯, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) । ‘ਤੱਤਾ’ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ‘ਤੁਰਕ’ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ‘ਤੁਰਕ’ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ‘ਤ’ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਤੁਰਕ, ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

^{੩੭} “ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਪਰ ਮਲੁ ਮੁਖਿ ਸੁਧੀ ਅਗਨਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚੰਡਾਲੁ ॥” (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)।

^{੩੮} “ਓਨਾ ਪਾਸਿ ਦੁਆਸਿ ਨ ਭਿਟੀਐ ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚੰਡਾਲੁ ॥” (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ ੪੦) ।

^{੩੯} ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ, ਪੰਚਮੇ ਧਿਆਇ, ਪੰਨਾ ੮੮, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ।

^{੪੦} ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੧, ਮਾਰੂ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੧੦੯੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{੪੧} ਸਲੋਕੁ ਮਹਲਾ ੧, ਮਾਰੂ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੧੦੯੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੈ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਅਖਾਏ, ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਨਾ ਮੰਨੇ, ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਹੇ, ਸਾਖ, “ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੰਨੈ, ਓਹ ਮਨਮੁਖ ਅਗਿਆਨੁ ਮੁਠਾ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ॥”⁸²

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਖੋਜਨਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੈ, ਸਿਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਖ, “ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ ॥”⁸³ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਗੀਤ, ਟੱਪੇ, ਖਿਆਲ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਨਾ ਸੁਣੇ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ-ਕਸਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪਵੈ । ਸਾਖ, “ਰਾਗ ਨਾਦ ਛੋਡਿ ਹਰਿ ਸੇਵੀਐ ਤਾਂ ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥”⁸⁸ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਲੀ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਬਾਤਾਂ ਨਾ ਸੁਣੇ । ਸਾਖ, “ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਲੀ ॥”⁸⁴

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ, ਟਣੇਟੇ ਨਾਲ, ਚਾਕਰ, ਖਾਵੰਦ ਨਾਲ ਧੋਹ ਨਾ ਕਰੈ, ਬੁਰਾ ਨ ਚਿਤਵੈ । ਸਾਖ, “ਪਰ ਕਾ ਬੁਰਾ ਨ ਰਾਖਹੁ ਚੀਤ ॥ ਤੁਮ ਕਉ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਭਾਈ ਮੀਤ ॥”⁸⁵

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਧਰਮਸਾਲੇ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੁਹਬਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਚਤੁਰਾਈ ਧਨ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੈ । ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ, “ਮਾਨ ਮੁਨੀ ਮੁਨਿਵਰ ਗਲੇ ਮਾਨੁ ਸਤੈ ਕਉ ਖਾਇ ॥”⁸⁹

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਤਨ ਧਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਪੇ, ਆਪਣਾ ਨਾ ਰਖੇ । ਸਾਖ, “ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ ॥”^{8c} ਗੁਰੂ ਉਸ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋਇ ਰਹੇ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਦੇਸ-ਪਰਦੇਸਿ ਸੁਸਤ-ਨਰਮ ਹੋਇ ਜਾਇ ਤਾਂ ਸਿਖ ਵਸਤੀ ਵਾਲੇ ਓਸ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਾਤੇ, ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਹੋਵੈ ਅਥਵਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਿਖ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਿਆਂ ਕਰਨ, ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓਂ ਲਾਵਣ । ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਗੰਢ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਬਣ ਜਾਏ, ਮਾਇਆ ਦਾ,

⁸² ਮਹਲਾ ੪, ਸਲੋਕ, ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੩੦੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

⁸³ ਮਹਲਾ ੧, ਸਲੋਕ, ਵਾਰ ਆਸਾ, ਪੰਨਾ ੪੬੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

⁸⁸ ਮਹਲਾ ੩, ਸਲੋਕ, ਬਿਲਾਵਲ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੮੪੯, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

⁸⁴ ਪਉੜੀ ੨੪, ਰਾਮਕਲੀ, ਮਹਲਾ ੩, ਅਨੰਦ, ਪੰਨਾ ੯੨੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

⁸⁵ ਆਸਾ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੩੮੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

⁸⁹ ਸਲੋਕ ੧੫੬, ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੭੨, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{8c} ਸਲੋਕ ੯੫, ਫਰੀਦ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੮੨, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪੂਰਾ ਸਲੋਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “ਆਪੁ ਸਵਾਰਹਿ ਮੈ ਮਿਲਹਿ ਮੈ ਮਿਲਿਆ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ ॥”

ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ-ਹੋਂਦੇ ਬਲ ਸਿਖ, ਸਿਖ ਦਾ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰੇ । ਉਸ ਦਾ ਵਿਤ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪ ਪੱਲਿਓਂ ਦੇਵਣ। ਮਕਰੀ, ਭੇਖਧਾਰੀ, ਪਖੰਡੀ ਬਹੁਤੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਧਸ ਜਾਵਣਗੇ । ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲੈਣ ।

ਸਿਖ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਸੁਆਰਥ ਹੋਵੇ ਸਿਖ ਨਾਲ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਵਾਸੀ ਵਾਲੇ ਲਾਗਤ ਆਪ ਦੇਵਣ । ਅਤੇ ਜਿਤਨੀ ਸਰੇ, ਤਿਤਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਵਣ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੋਰ, ਮੜੀ, ਕਬਰ, ਦੇਹਰਾ, ਮਸੀਤ, ਮੁੱਲਾਂ, ਕਾਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨੇ^{੪੯}, ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ । ਸਾਖ, “ਬ੍ਰੁਤ ਗੋਰ ਮੜੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ॥”^{੫੦}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਲੜਕਾ ਅਚੇਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਨਾ ਬੈਠਾਏ । ਸਿਖਾਲਣੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਰਹੇ । ਅਦਬ ਦੱਸੇ । ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਿ ਜਾਣੇ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪਾਠ ਕਰਨ ਬੈਠੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ, ਸੁਚੇਤ ਹੋਇ ਕੇ ਬੈਠੇ । ਨੱਕ, ਪਿੰਡਾ ਖੁਰਕ ਕੇ ਹੱਥ ਧੋਇ ਲਏ। ਸਾਖ, “ਪੰਥੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਥਾਨੁ ॥”^{੫੧}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਭੁੱਲੇ ਨੂੰ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ, ਸਿਖੀ ਦਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਰੈ, ਗ਼ੈਰ ਨੂੰ ਨ ਕਰੈ । ਪਰ-ਹਿਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੈ। ਕੁਝ ਆਪ ਭੀ ਕਮਾਏ, ਜੇ ਓਸ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਵੈ । ਸਾਖ, “ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥”^{੫੨} ਹੋਰ ਸਾਖ, “ਪ੍ਰਥਮੇ ਮਨੁ ਪਰਬੰਧੈ ਅਪਨਾ ਪਾਛੈ ਅਵਰ ਰੀਝਾਵੈ ॥”^{੫੩} ਹੋਰ, “ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ ॥”^{੫੪}

^{੪੯} “ਮੜੀ ਗੋਰ ਦੇਵਲ ਜੋ ਮਾਨੈ । ਪਰ ਪੰਥਨ ਕੇ ਉਚ ਬਖਾਨੈ । ਸੇ ਸੇ ਸਾਕਤ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖ ਨਾਹੀਂ । ਫਾਸਿ ਪਰਯੋ ਜਮ ਕੰਕਰ ਪਾਹੀਂ ।” (‘ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿੰਘ’) ।

^{੫੦} ‘੩੩ ਸਵੈਯੇ’, ਪੰਨਾ ੭੧੨, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ । ਪੂਰਾ ਸਵੈਯਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “ਜਾਗਤਿ ਜੋਤ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ ॥ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੈ ਬ੍ਰੁਤ ਗੋਰ ਮੜੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ ॥ ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ ਏਕ ਬਿਨਾ ਨਹ ਏਕ ਪਛਾਨੈ ॥ ਪੂਰਨ ਜੋਤ ਜਗੈ ਘਟ ਮੈ ਤਬ ਖਾਲਸ ਤਾਹਿ ਨਖਾਲਸ ਜਾਨੈ ॥”

^{੫੧} ਸਾਰੰਗ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੨੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{੫੨} ਸਲੋਕ, ਮਹਲਾ ੪, ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੩੦੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ । ਪੂਰੀ ਪੰਕਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਯੁੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕੀ ਜੇ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥” ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੰਕਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ਵਡ ਸਮਰਥ ਤਾਰਨ ਤਰਨ ॥” (ਸਾਰੰਗ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੦੬, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ।

^{੫੩} ਆਸਾ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੩੮੧, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

^{੫੪} ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੨੬੯, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਭੋਗ ਪਾਵਣ ਲਗੇ, ਤਾਂ ਜਪੁ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਭੋਗ ਪਾਏ, “ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ॥”^{੫੫}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ, ਵਸਤੂ ਕਢਦਾ, ਪਾਂਵਦਾ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਆਖੇ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ, ਮਨ ਕਾ ਵਿਸਾਹੁ ਨਾ ਕਰੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਰਜੇ। “ਮਨ ਖੁਟਹਰ ਤੇਰਾ ਨਹੀ ਬਿਸਾਸੁ ਤੂ ਮਹਾ ਉਦਮਾਦਾ ॥ ਖਰ ਕਾ ਪੈਖਰੁ ਤਉ ਛੁਟੈ ਜਉ ਉਪਰਿ ਲਾਦਾ ॥”^{੫੬}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜ, ਸੱਤ, ਦਸ ਸੌ ਘਰ ਹੋਵਣ, ਉਥੋਂ ਇਕ ਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਬਣਾਵਣੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਆਇਆ ਗਇਆ ਸਿਖ ਅਰਾਮ ਪਾਏ। ਆਏ ਸਿਖ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰੇ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਿ ਸਿਖੀ ਨਾ ਗਵਾਏ। ਕੇਸ ਬਾਹਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਸਿਖੀ ਦੀ।

ਸਿਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸਵਾਸਾਂ ਕੀ, ਚਰਚਾ ਸ਼ਬਦ ਕਾ, ਫਲ ਸੰਗਤਿ ਕਾ, ਬੀਜ ਕਰਮਾਂ ਕਾ, ਬੀਚਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾ, ਕਿਰਤ ਧਰਮ ਕੀ, ਹਥਿਆਰ ਜਤ ਕਾ, ਵਾਕ ਸਤ ਕਾ, ਭਾਗ ਪੂਰਬ ਕਾ, ਜਸ ਦੇਗ ਕਾ, ਪੂਜਾ ਅਕਾਲ ਕੀ, ਪੂਜਾ ਸਸਤ੍ਰ ਕੀ, ਸਾਖ ਪੁੰਨ ਕੀ, ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਸਿਖੀ ਕੀ, ਸ਼ੋਭਾ ਸੇਵਾ ਕੀ, ਸ਼ੀਰੀਂ^{੫੭} ਬਚਨ ਕੀ, ਲਾਜ ਲੈਣ ਕੀ, ਹਿਯਾਉ^{੫੮} ਅੱਖੀਂ ਕਾ, ਘੁੰਡ ਪਰਨਾਰਿ ਕਾ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਭਲੀ ਨਾਰਿ ਕਾ, ਨਾਰਿ ਭਲੀ ਕੁਲ ਕੀ, ਰਹਿਣਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਾ, ਮੰਨਣਾ ਕੁਲ ਕਾ, ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਸੇਵਕੀ ਸਿਖ ਕੀ, ਆਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ, ਦੀਦਾਰ ਖਾਲਸੇ ਕਾ, ਜਾਗਣਾ ਹਰਿਜਸ ਕਾ^{੫੯}, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੇਸਾਂ ਕਾ, ਤਿਆਗਣਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਾ^{੬੦}, ਵਰਤਣ ਸੁਚੇਤੀ ਕੀ, ਬੋਲਣਾ ਮਿਰਜਾਦਾ ਕਾ, ਰਹਿਤ ਰਿਦੇ ਕੀ, ਬਿਬੇਕ ਮੰਨਣ ਕਾ, ਸੇਵਾ ਸਿਖ ਕੀ, ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ, ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੁਰ-ਭਾਈ ਕੀ, ਟਹਿਲ

^{੫੫} ਸਲੋਕ, ਜਪੁ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ।

^{੫੬} ਬਿਲਾਵਲੁ, ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੮੧੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ। ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, “ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਕਵਨੁ ਕਵਨੁ ਨਹੀ ਪਤਰਿਆ ਤੁਮਰੀ ਪਰਤੀਤਿ ॥ ਮਹਾ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਿਆ ਨਰਕ ਕੀ ਰੀਤਿ ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਖੁਟਹਰ ਤੇਰਾ ਨਹੀ ਬਿਸਾਸੁ ਤੂ ਮਹਾ ਉਦਮਾਦਾ ॥ ਖਰ ਕਾ ਪੈਖਰੁ ਤਉ ਛੁਟੈ ਜਉ ਉਪਰਿ ਲਾਦਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਤੁਮ ਖੰਡੇ ਜਮ ਕੇ ਦੁਖ ਭਾਂਡ ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਨਾਹੀ ਜੋਨਿ ਦੁਖ ਨਿਰਲਜੇ ਭਾਂਡ ॥ ੨ ॥ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਮਹਾ ਮੀਤੁ ਤਿਸ ਸਿਉ ਤੇਰਾ ਭੇਦੁ ॥ ਬੀਧਾ ਪੰਚ ਬਟਵਾਰਈ ਉਪਜਿਓ ਮਹਾ ਖੇਦੁ ॥ ੩ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਸੰਤਨ ਸਰਣਾਗਤੀ ਜਿਨ ਮਨੁ ਵਸਿ ਕੀਨਾ ॥ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸਰਬਸੁ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਿ ਜਨ ਕਉ ਦੀਨਾ ॥ ੪ ॥੨੮ ॥ ੫੮ ॥”

^{੫੭} ਸਿੰਠਾਸ।

^{੫੮} ਹਯਾ, ਸ਼ਰਮ।

^{੫੯} “ਜਾਗਣਾ ਜਾਗਣੁ ਨੀਕਾ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਮਹਿ ਜਾਗਣਾ ॥” (ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੧੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)।

^{੬੦} “ਤਿਆਗਣਾ ਤਿਆਗਣੁ ਨੀਕਾ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਤਿਆਗਣਾ ॥” (ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੧੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)।

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੀ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੌਕ ਕਾ, ਗਾਵਲਾ ਕੰਠ ਕਾ, ਜੀਤਲਾ ਮਨ ਕਾ, ਸਿਰਦਾਰੀ ਟਹਿਲ ਕੀ, ਭਾਉ ਅੰਦਰ ਕਾ, ਵੰਡਿ ਖਾਲਾ ਹੋਂਦੇ ਦਾ, ਚਿਤਵਲਾ ਭਲਿਆਈ ਦਾ, ਮਾਰਨਾ ਪਾਪਾਂ ਦਾ, ਵਰਤਲ ਜੁਗਤਿ ਦੀ, ਅਮਲ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ, ਪ੍ਰਸਾਦ ਕੜਾਹ ਕਾ, ਜੁਧ ਜੁਟੇ ਕਾ, ਬਲ ਸ਼ਬਦ ਕਾ, ਵਾਧਾ ਧਰਮ ਕਾ, ਨਾਤਾ ਸਿਖੀ ਕਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭਜਨ ਕੀ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਅਦਬ ਕਰੈ, ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਨਾ ਆਵਣ, ਪੁੜੀਆਂ ਨਾ ਬੰਨੈ^{੬੧} ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨੰਗਾ ਜਲ ਵਿਚ ਨਾ ਨ੍ਹਾਵੈ ।^{੬੨}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਬਾਲੀ ਕੰਠ ਕਰੈ ।^{੬੩}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪ੍ਰਾਤੇ ਉਠ ਕੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਨਮਸਤੇ^{੬੪} ਕਰਕੈ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਏ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨਵੇਂ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੈ^{੬੫}, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਏ ।^{੬੬}

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਲਗਾਏ ।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਆਪਣੀ ਮੁਹਬਤਿ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਬੀਜੇਗਾ, ਸੇ ਸਹਸ੍ਰ ਗੁਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਹੋਇ ਕਰ ਫਲੇਗਾ । ਜੇ ਦਿਲ ਟੁਟੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੇਗਾ ਸੇ ਬਰੋਬਰ... ਸਾਖ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ, “*ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ ਨਾ ਗੁਲ ਨਾ ਉਪਕਾਰ ॥*”^{੬੭}

(ਚਲਦਾ)

^{੬੧} ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਲਪੇਟਣ ਆਦਿ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੇ । ਇਹ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

^{੬੨} ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੱਛਹਿਰਾ ਧਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖੇ ।

^{੬੩} “*ਦੁਹੰ ਗ੍ਰੰਥ ਮੈਂ ਬਾਨੀ ਜੋਈ । ਚੁਨ ਚੁਨ ਕੰਠ ਕਰੇ ਨਿਤ ਸੋਈ ।*” (‘ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ’) ।

^{੬੪} ਸਿੱਖ ਸੂਰਜ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ‘ਸੂਰਜ ਨਮਸਕਾਰ’ ਪੁਰਾਤਨ ਸਰੀਰਕ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਵੀ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਕਸਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

^{੬੫} ਸਿੱਖ ਚੰਦ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਚਾਨਣੇ ਪੱਖ ਦੀ ਦੂਜ ਦੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ‘ਨਵਾਂ ਚੰਦ’ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਚੰਦ੍ਰ-ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਨਵੇਂ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ‘ਰਾਮ ਰਾਮ’ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਏ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ‘ਰਾਮ ਰਾਮ’ ਨਹੀਂ ਆਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਬਲਕਿ ‘ਫ਼ਤਹਿ’ ਗਜ਼ਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

^{੬੬} ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰਬਾਲੀ ਦੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਦੇ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕਰਨ ਕਾਰਣ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਏ, “*ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ ॥*” (ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੧੦, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ।

^{੬੭} ਸਲੋਕ, ਮਹਲਾ ੨, ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਕੀ, ਪੰਨਾ ੭੮੭, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

